

Normal Sınıflarda Eğitime Muhtaç

Çocuklar:

Kekemelik Sorunu

Doç. Dr. Yahya ÜZSOY*

Konuşma özürü, değişik konuşma bozukluklarını içeren bir salkım başlıktır. Fakat çoğunca konuşma özürü denince kişilerin aklına kekemelik gelmektedir. Kekemelik için rekaket, tutukluk, dil tutukluğu, konuşma akımı bozukluğu gibi sözcüklerin kullanıldığı da olur.

Tanım

Kekemeliğin çok değişik tanımı vardır. Çoğunluk tarafından kabul edilmiş bir tanımı da yoktur. Çok tanımda bulunan, üzerinde durulan yanları dikkate alarak bir tanım yapılmaya girilirse aşağı yukarı şöylesi bir tanım ortaya çıkmaktadır: Kekemelik, kişinin tekrar kekeleme kaygısıyla konuşma sesi, hece, sözcük ya da cümle-ciklerinde irkilme, duraklama, uzatma, patlama, yinlemeler ve bazen bunlar yanında, birtakım yüz, el, kol ve beden devinimleri gibi belirtilerle konuşmanın ritim ve akıcılığında oluşan bir tür bozukluktur.

Belirti ve Türleri

Yukarda verilen tanımda da görüldüğü gibi, kekemelik konuşmanın ışık ve ses dalgalarına dayalı iki tür belirti veren bir bozukluktur.

Ses dalgasına dayalı olan belirtileri, sesin gereken zamanda çıkmayışı, patlayarak çıkması, gereğince fazla uzatılması, gereksiz yere yinelenmesi, olağandışı yerde duraklanarak ulamanın ke-sintiye uğraması gibi özelliklerdir.

Işık dalgasına dayalı olan belirtileri, konuşanın dudak, burun devinimlerindeki olağandışılık, göz kırpma, gereksiz yüz kasılmaları, boyun, sinir ve kanlarında kabarma ve gerilme, ayak ve bacak devinimlerinin katılaşması, tepik ve kasılma, bazen tümüyle gövdenin olağandışı devinimleri gibi gözle görülebilen belirtilerdir.

*E. İ. T. İ. A. İletişim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi.

Türlerine gelince : Kekemelik, bir adla anılırsa da kendi içinde beş değişik türü olan bir bozukluktur.

Konuşmaya başlayamama. Kekemelerin bazıları konuşmaya niyet edip girişimde bulunduğu konuşmanın ilk sözcüğüne başlayamaz. İlk sözcüğün ilk sesini çıkaramaz. O sesi çıkarmak için zorlanır. Bu zorlama karşındaki dinleyici tarafından kolayca farkedilir.

Konuşmada kesilme. Kekemelerin bazıları konuşmaya başladıktan sonra alışılmamış biçimde ve konuşmanın beklenmedik bir yerinde duraklar. Başlanmış olan tümce beklenmedik biçimde bir ya da birkaç yerinde kesintiye uğrar. Bu kesintiler dinleyenin dikkatinden kaçmaz. Bazen her duraklamayı bir başlayamama güçlüğü izleyebilir. Böylece başlayamama ve duraklama bozukluğu binişik bir sorun halini alır.

Patlatma. Bazı kekemeler konuşurken bazı sesleri özellikle sözcüklerin ilk seslerini birden patlatarak çıkarır. Kişi «pantolon» diyecekse, önce duraklar, gücünü toplarlar ve ilk ses ya da ilk heceye yüklenir ve birden patlatarak çıkarır. Böylece «**pan**» kısmı patlayarak çıkan bir «pantolon» sözcüğü söylenmiş olur.

Yineleme. Kekemelerin bazıları konuşmasında geçen bazı sesleri olağandışı sayıda yineler. Kişi «bu» diyecekse, «b» sesini 5-6 kez yineler, sonra «u» sesini ekleyerek «bu» diyebilir. Böylece konuşması **b, b, b, b, b, bu** biçiminde oluşur.

Uzatma. Bazen konuşma içinde geçen bir ses —ünlü seslerden biri— gereğinden fazla uzatılarak çıkarılır. «Ufak» demek isteyen kekeme «u» sesini uzatarak sözcüğü söyler. Böylesi durumda sözcük **Uuuuuuuuuuuufak** biçiminde çıkarılmış olur. Uzatmalar ilk seslerde olduğu gibi sözcüklerin ortasında olan ünlü seslerde de görülebilir.

Sözü edilen bu türlerin görülüş sıklığı : Başlayamama, yineleme, patlatma, uzatma ve duraklama sırasındadır.

Niteliği

Diğer türler arasındaki oranı az olması karşın kekemelik, konuşma bozuklukları arasında en çok bilinenidir. Aynı zamanda, kekemelik en eski çağlardan beri bilinen bir konuşma bozukluğudur. Tarihteki ünlü kişilerden bazılarının kekeme olduğu bilinmektedir.

Kekemelik uygarlıkla ilişkisi bulunan bir konuşma bozukluğudur. Uygarlık arttıkça kekemelik artmaktadır. Uygar toplumlarda, ilkel toplumlardan daha çok görülen bir sorundur. Aynı toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyi yüksek olan kesimlerinde düşük olan kesimlerinden daha çok görülmektedir.

Kekemelik, erkeklerde kızlardan daha çok görülmektedir. Erkeklerin kekemeliği, kızlara oranla daha ağır ve uzun süren bir problem olmaktadır.

Kekemeliğin ortaya çıkışı genellikle 2-4 yaşları arasında görülmektedir. Bu ilk çocukluk çağında başlayan kekemelik yaş ilerledikçe artar, büyü çağında kuvvetlenir. Kekemeliğin başlaması, ortaya çıkması, bazen birdenbire olmaktaysa da, çoğunlukla çok hafif belirtilerle başlayıp yavaş yavaş ilerleyen bir bozukluktur.

Kekemelik derece ve süregenlik yönünden farklılık gösteren bir konuşma bozukluğudur. Hiçbir kekeme konuşmasının tümünde ve her zaman kekeleyemez. Her kekemenin, kekeleymeden rahat ve düzgün konuştuğu durum ve anlar vardır. Orta derecede bir kekeme, konuştuğu sözcüklerin ancak % 10'unda kekeler, % 90'ında düzgün konuşur. Koroda, kendi kendine, gece karanlığında, bir iş yaparken, bir hayvana konuşurken kekemelerin çoğu kekeleymeden konuşur. Kekemeler, bazı kişilerle rahat konuşurken bazılarına karşı daha fazla kekeleyerek konuşur. Genellikle otçrite diye bilinen, yabancı, kendinden büyük kişiler karşısında daha fazla kekelenir.

Kekemelik, gelişimsel bir konuşma bozukluğudur. Gelişimi içinde iki ayrı döneme ayrılıp incelenebilir.

1. Birinci dönem kekemelik. Bu dönem, kekemeliğin başladığı bir dönemdir. Belirtiler daha çok konuşmanın sesine ilişkindir. Konuşmada duraksama, irkilme, yineleme, uzatma, dinleyiciler tarafından farkedilir. Fakat çocuk bunların farkında olmaz. Konuşmaktan kaçınmaz, sakınmaz. Tabii bu belirtilerin çok kişi tarafından ve çoğu zaman farkedilir olması önemlidir. Ancak o takdirde birinci dönem kekemelikten kuşkulana bilir.

2. İkinci dönem kekemelik. Bu dönemde kekemelik artmış, duraksama, tutulma, yineleme ve uzatma gibi ses belirtilerinden başka yüz, el, kcl, gövde devinimlerindeki olağandışı farklılıklar da görülür hale gelmiştir. Ayrıca konuşan kişi yani kekemenin kendisi de kekeleyişinin farkındadır ve bu yüzden kekemelik kaygısı geliştirmiştir. Konuşmaktan sakınır hale gelmiştir.

Okulla İlgisi.

Sayısal olarak diğer konuşma özürlerinden daha az olduğu halde kekemelik, etki olarak okullarda başta gelen sorunlardan biri olmaktadır.

Kekemelik, konuşmanın tümünü etkilediği, okullarda birçok et-

kinlik, konuşmaya dayandığı için bu tür bozukluk okullarda büyük sorun olmaktadır. Öğretmenlerin en çok farkına vardıkları konuşma özürü türü kekemeliktir. Bu yüzden de kekemeliğin okulla ilgisi fazla olmaktadır.

Öğrenciler arasında alay konusu edilen davranışların başında kekeleme gelmektedir. Bu bakımdan kekemelik sadece kekeleyenin değil, öğretmenin de bir sorunu olmaktadır. Kekemelik, sınıfta kısa zamanda disiplin olayı yaratabilmektedir gereken önlemler alınmasıdır.

Öte yandan ilk ve ortaokul çağı, beş yaştan önce başlayan hafif kekemeliğin giderek arttığı yaşları kapsamaktadır. Bu bakımdan ilk ve ortaokullardaki öğretmen ve yöneticilerin, kekemelik konusyla bilinçli olarak ilgilenmeleri gerekmektedir.

Nedenleri

Tanımında bir beraberlik olmadığı gibi, nedenleri konusunda da birlik ve beraberlik yoktur kekemeliğin. Neden konusunda çok ve değişik görüşler var. Bu görüşleri kümeleyerek açıklamak gerekirse şunlar söylenebilir.

Bazılarına göre kekemelik, yapısal nedenli bir bozukluktur. Kekemelik bedensel, fizyolojik ve nörolojik bir nedene bağlıdır. Fiziksel yapı, kekemeliğe uygun bir ortam hazırlar. Bu ortam, diğer koşullarla birleştiğinde kekemelik gelişir.

Bazılarına göre kekemelik, öğrenilmiş bir davranıştır. Bunlara göre kekeleyenle kekelemeyen arasında bedensel, fizyolojik, nörolojik bir farklılık yoktur. Eğer kekemelik yapısal bir nedene bağlı olsaydı, kekeleyen kişi, konuşmasının her yerinde kekelemesi gerekirdi. Oysa gerçek öyle değildir. Zaten konuşmanın kendisi öğrenilen bir süreçtir. Bu bakımdan kekemelik de öğrenilir.

Diğer bir görüşe göre kekemelik bir kişilik bozukluğudur. Ruhbilimci ve ruhsal sağaltımcılar, bu görüşte birleşmektedirler. Onlara göre kekemelik, kişilik bozukluğunun bir belirtisidir. Kekeme, kekeleyerek konuşmakla, düzgün biçimde konuştuğunda duyurmadığı bir takım ruhsal gereksinimlerini doyurmaktadır. Bu görüştekilerin bazılarına göre, kişilik gelişimi anal dönemde saplanıp kalırsa kekemelik gelişir.

Bazılarına göre kekemelik, bir direniş belirtisidir. Bu görüşte insanlara göre insanoğlunda değişikliklere karşı bir direnme vardır. Değişiklikle kastedilen de fizyolojik-organik, ruhsal ve sosyal değişimlerdir. İnsan organizma olarak bir önceki duruma alıştırmak kendini. Önceki durum değişse, etkisi ortadan kalksa bile insan onu bir

süre hissetmeye devam eder. Eğer birey, direnmeye neden olan bir durumun etkisi altındayken konuşmaya zorlanır ya da kişi kendini konuşma zorunda hissederse, direnme, etkisini onun konuşmasında gösterir.

Bazılarına göre ise kekemelik, her zaman bir tek nedene bağlanarak açıklanamaz. Yukarda açıklanan görüşler az çok hep doğrudur. Bunların birini kabul edip diğerlerini atmak ya da onlara toptan karşı gelmek olanaksızdır. Neden, bireyden bireye değişir. Bazen bir kekemelik olgusunda birden fazla neden bulunabilir. Daha kesin bilgilerle donatılmaya kadar bu son görüş geçerli olacak denebilir.

Neden, ne olursa olsun sonunda kekemelik o kişi için, onun yakınları için, okula devam eden öğrencinin arkadaşları için, öğretmenin için, yönetici için, üzerinde durulması gereken önemli ve ciddi bir sorun olmaktadır.

Kekemeliğin Düzeltilmesi

Kekemeliğin sağaltımı bir uzmanlık işidir. Uzmanların sağaltım yaklaşımları ve kullandıkları yöntemler, onların yukarda açıklanan nedenlere ilişkin görüşlerden hangisine daha yakın olduklarına göre değişmektedir. Ama bunlar, bu yazının konusu dışında kalmaktadır. Burada daha çok öğretmene bu konuda düşen görevler ve öğretmenin neler yapabileceğidir. Bu bakımdan konuyu sınıf öğretmenine düşen görevler başlığı altında toplamak daha yararlı olacaktır.

Sınıf Öğretmenine Düşen Görevler

Sınıf öğretmeni, konuşma özürü uzmanı değildir ama sınıf öğretmenlerinin bu konuda yapabilecekleri, özürün düzeltilmesinde katkıda bulunabilecekleri pekçok nokta bulunmaktadır. Sınıf öğretmenlerinin katkı ve katılımı olmadan uzmanların sağaltımda başarılı olmaları güçtür. Sınıf öğretmenin bu konuda yapması gerekenleri, öğretmene öneri türünde anlatımla vermek yararlı olabilir düşüncesiyle öylesi bir anlatım yeğ tutulmuştur.

1. Çocuęu kekeme diye damgalamayınız. Siz damgalarsanız o da kendini kekeme görmeye başlar. Oysa damgalanmadığında çocuk birinci dönem kekemeliği kendiliğinden ve tehlikesizce atlatabilir.

2. Çocuğun konuşması üzerine aşırı titizlik göstermeyiniz. Onu sakin dinleyiniz. Onun konuşması için endişe etmeyiniz. Siz endişelenirseniz, çocuk bunu hisseder ve o daha çok endişe duyar.

3. Çocuęu konuşmada acele ettirmeyiniz. Çocuk birşey söylemek istediğinde acele ve telaşa kapılmadan, söyleyebileceği kadar

fırsat veriniz. Sizin ve diğer arkadaşlarının iyi, sabırlı dinleyiciler olduğunu çocuk hissetsin.

4. Çocuk konuşurken onu konuşmasını düzenlemek için uyarıda bulunmayınız. «Dur, acele etme», «Yeniden başla», «Önce derin bir soluk al» gibi uyarılar onun için zararlı olur.

5. Çocuk konuşurken daha onun gözünün içine bakın, dudaklarının kıpırtısına değil.

6. Sınıfta rahat bir hava yaratınız. Öğrencileriniz sıkılmasın, sinirleri gerilmesin. Böylesi havadan kekeme çocuk da yararlanır.

6. Sınıfta sıkı disiplin, askerce emir verme, alaycı ve acı şakaları disiplin sağlama aracı olarak kullanma, hızlı konuşma kekeme çocuk üzerine olumsuz etki yapar. Bunlardan sakınınız.

7. Çocukla samimi ve candan ilgilenin. Cna sevgi ve sevecenlik gösterin. Cndan yapamayacağı kadar çok ve zor şeyler beklemeyin.

8. Sınıfın kekeme çocuğa karşı clan tutumunu kontrol ediniz. Kekeleyen gülmemelerini, onunla alay etmemelerini söyleyiniz. Bunları çocuk dersanede yokken söyleyiniz.

9. Sınıfta şiir okunduğu ya da sözlü anlatım çalışmaları yapıldığında kekeme için özel önlemler alınız. Örneğin, ezber ödevi verilecekse, bunun çocuğun durumuna uygun, kolay, kısa türden olmasına özen gösteriniz. Çocuğun bu tür etkinliklerdeki başarısını görüp takdir edin.

10. Koro çalışmaları, toplu söylenen marşlar ve diğer müzik çalışmaları, ritmik etkinlikler, kekeme için yararlı olur. Bu bakımdan sınıfta bu tür etkinliklere sıkça yer verilmeli ve bunlara kekeme öğrencinin katılımı sağlanmalıdır.

11. Sınıfta yapılacak küme çalışmalarında ona durumuna uygun iyi görevler veriniz.

12. Çocuğun kişisel kusurlarını azaltmasına yardımcı olunuz. Çocuğun yanında başkalarıyla onun kusurları, özellikle kekemeliği hakkında konuşmayınız.

13. Ona bazı özel ödevler veriniz. Okul müdürüne, yandaki sınıf öğretmenine ya da bir yetişkine gönderilecek bir haber ya da iletiyi onunla gönderiniz.

14. Çocuğun ailesini iyi tanıyınız, onlarla gereken işbirliğini yapınız. Sizin okulda yapmaya çalıştığınızı onlar evde farkında olmadan yıkasınlar. Gerekli önlemleri birlikte alınız. Evde eksik kalan yanları okulda siz tamamlamaya çalışınız.

Buraya kadar söylenenler daha çok birinci dönem kekemeliği diye adlandırılan durumlar için yararlıdır. Ama ikinci dönem kekemeliği durumları için de yararlı olur. Ancak ikinci döneme kekemeliği için yukarıdakilerden başka ve onlara ek olarak aşağıdaki hususların yerine getirilmesi gerekir.

15. Kekeme, kekemelik, kekeleme gibi sözcükleri kullanmaktan sakınınız. Bunların yerine çocuk kekelerken ne yapıyorsa onları kullanınız. Tekrar, uzatma, tutulma, irkilme, patlatma gibi.

16. Çocuğun en az kekelediği durum ve koşulları yakalamaya çalışınız ve sınıfta bu gibi durumlarda konuşturun onu.

17. Çocukla problemi hakkında konuşunuz. Kekelediği ve kekelemediği zamanlarda onun olumlu, yeterli yönlerini bulunuz, Sonradan bunlardan yararlanarak, özendirici önlemler alınız.

18. Çocuğa kendi problemini gülmece açısından görüp ele almasına yardımcı olunuz. Çocuk kendi kekemeliğine kendisi gülebilmeli. O kendisi kendi kekemeliğine kendisi gülebilirse arkadaşlarıyla birlikte gülen olur. Aksi olursa, arkadaşları onun kekemeliğine gülen, o da gülünen olur.

19. Çocuk kekelemeden konuştuğunda farkına varınız ve beğeninizi esirgemeyiniz. Konuşurken çocuk belli bir tutulma gösterirse, çocuğun dikkatini başka tarafa çekin.

20. Sınıfta çocuğa bazı özel haklar tanıyınız. Özellikle sözlü çalışmalarında bazı kolaylıklar sağlanmalı. Gönüllü olarak şiir, monoloğ okumasına izin verilmelidir.

21. Çocuk konuşurken belli bir seste tutulursa o sesi tamamlaması için kendisine yardım etmeyiniz. Kendisi tamamlasın. Sözün sonunu getirmesini bekleyin.

22. Sözlü etkinliklere, özellikle sorulara yanıt vermesi gereken sözlü etkinliklerde sorularınızı daha önceden seçiniz ve çok kısa türden yanıtlanacak sorular hazırlayınız. Örneğin yanıtlar «evet», «hayır», «var», «yok» gibi olmalı. Sınıfta her türlü konuşma pekiştirme etkinliklerine yer veriniz. Konuşma oyunları, kukla oyunları, yaşantı öyküleri, fıkra anlatma, dramatizasyon vb. gibi etkinlikler yararlı olur.

23. Ve nihayet öğretmen olarak iyi konuşan örnek, model olunuz. Kekemelik açısından bakıldığında iyi örnek :

- Sözlüğünde kekeme, kekemelik, kekeleme gibi sözcükleri bulundurmaz, onları kullanmaz.
- «Dur acele etme», «Önce derin bir soluk al», «Yeniden başla» gibi uyarıcı deyimleri kullanmaz.
- Kekemenin konuşmasını sabırla dinler. Onun konuşmasını olduğu gibi kabul eder.
- Bazen beğenin olumsuz etki yapacağını bilir ve bundan sakınır. Beğenin olumsuz etki yapmadan nasıl kullanılacağını bilir.
- Alay ve acı şakaları disiplin aracı olarak kullanmaz.
- Kendi kusurunu görür, kabullenir ve gerektiğinde ona gülcübilir.